

ประเพณีการฝังศพครั้งที่สองในภาคตะวันตก: การขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีหนองกวาง ราชบุรี

พจนก กาญจนจันทร์

ภาควิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ /
ภาควิชาโบราณคดีและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยบริสตอล ประเทศอังกฤษ

ในงานวิจัยเรื่องพัฒนาการทางสังคมของชุมชนยุคโลหะในภาคตะวันตกของประเทศไทยนี้ ผู้เขียนได้เลือกตัวแทนแหล่งโบราณคดีเพื่อขุดหลุมทดสอบจากพื้นที่ที่มีแหล่งโบราณคดีกระจุกตัวอยู่หนาแน่น แหล่งโบราณคดีบ้านหนามแดงเป็นแหล่งตัวแทนในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี และจากกลุ่มแหล่งโบราณคดีแถบอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ผู้เขียนเลือกขุดหลุมทดสอบที่แหล่งโบราณคดีหนองกวาง แม้ว่าจะอยู่ในเขตอำเภอโพธาราม แต่เป็นพื้นที่ติดต่อกับอำเภอจอมบึง และมีลักษณะทางภูมิประเทศที่คล้ายกับแหล่งอื่นๆ ในจอมบึง

การขุดหลุมทดสอบของผู้เขียนทั้งสองครั้งเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๙ นั้น ขุดในพื้นที่ของศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์หนองกวาง หมู่ ๑๐ ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม

จากการสำรวจของกรมศิลปากร (๒๕๓๑) พบว่าพื้นที่รอบ ๆ จอมบึงเป็นบริเวณที่น่าศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง เพราะพบแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจุกตัวหนาแน่นที่สุดในจังหวัดราชบุรี เฉพาะที่ตำบลหนองกวาง (อำเภอโพธาราม) พบหลักฐานโบราณคดีหลายแห่งด้วยกัน เช่นที่เนินพุพระ เขิงเขาปะกุก ถ้ำสิงโตแก้ว ถ้ำเรด ถ้ำเขากระโจม ถ้ำเขาช่องลม ถ้ำเขาขวาง และในพื้นที่ไร่ของชาวบ้านอีกหลายแห่ง

หลักฐานวัตถุที่พบจากการสำรวจของกรมศิลปากร ได้แก่ ภาชนะดินเผา ขวานหินขัด เครื่องมือเหล็ก ตะกรันเหล็ก ลูกปัดแก้ว และกระดูกสัตว์ สัริด นำสังเกตว่าบริเวณที่พบหลักฐานโบราณคดีนั้นส่วนมากจะอยู่ตามเชิงเขาและถ้ำ เขาหินปูนเหล่านั้นน่าจะเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบในการดำรงชีพได้เป็นอย่างดี ชุมชนโบราณแห่งนี้มีวัฒนธรรมการฝังศพที่เป็นเอกลักษณ์คือการฝังครั้งที่สอง ดังเห็นได้จากการพบกระดูกมนุษย์ไม่เต็มโครง คือพบเป็นชิ้นส่วนบรรจุในภาชนะดินเผา และบางครั้งพบอยู่ตามซอกในถ้ำต่าง ๆ

หลักฐานที่สำคัญอีกชิ้นจากหนองกวางที่แสดงให้เห็นถึงการติดต่อกับชุมชนอื่น คือกลองมโหระทึกแบบเฮกเกอร์กลุ่มที่หนึ่ง (Heger I type)

๑. กลองมโหระทึกจากถ้ำเขาขวาง
ภาพถ่ายจัดแสดงที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี

(ภาพที่ ๑) (สัมภาษณ์ Per Sørensen) ซึ่งเป็นกลองสำริดที่ต้องใช้เทคนิคการผลิตขั้นสูงจากกลุ่มวัฒนธรรมดองเชินในเวียดนามเหนือ กลองใบนี้พบโดยชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ แต่น่าเสียดายที่ปัจจุบันไม่มีใครทราบว่าไปอยู่ที่ใด และยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์บนหน้ากลอง

อย่างไรก็ตาม กลองใบนี้ทำให้สามารถเทียบเคียงอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีแถบนี้ได้ คือประมาณ ๒,๕๐๐ - ๒,๑๐๐ ปีก่อนคริสตกาล และที่สำคัญคือการพบกลองมโหระทึกซึ่งเป็นวัตถุล้ำค่าหายาก (Prestige goods) ในสมัยนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าหนองกางในสมัยก่อนประวัติศาสตร์น่าจะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมระดับภูมิภาค ที่ผู้นำของชุมชน (Elite) สามารถมีวัตถุดังกล่าวไว้ในครอบครอง ศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนโบราณแถบนี้จะกล่าวถึงต่อไป

ประวัติการค้นพบ แหล่งโบราณคดีหนองกาง

แหล่งโบราณคดีหนองกางที่มีการขุดหลุมทดสอบนี้ค้นพบโดยบังเอิญครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ขณะเริ่มการก่อสร้างศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์หนองกาง (เดิมคือสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์หนองกาง) การก่อสร้างอาคารและขุดสร้างเขื่อนกักน้ำทำให้พบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก เช่น ภาชนะดินเผา ขวานหิน และลูกปัด ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ขณะมีการไถปรับพื้นที่บริเวณใกล้กับพุนหินคาด ได้พบหลักฐานต่างๆ เช่น ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ พร้อมด้วยภาชนะดินเผาเต็ม

ใบหลายใบ เครื่องมือเหล็กหลายชิ้น ขวานสำริด ๑ ชิ้น และกำไลทำจากหอยมือเสือ (โบราณวัตถุเหล่านี้ ทางศูนย์ฯ ส่งมอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรีแล้ว) (ภาพที่ ๒ - ๓)

สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรีได้สำรวจเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ และบันทึกข้อมูลการค้นพบแหล่งโบราณคดีแห่งนี้พร้อมกับสำรวจถ้ำต่างๆ บนเขาขวาง พบหลักฐานที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือโลงไม้ ซึ่งเป็นขอนไม้ขนาดใหญ่ ขุดเป็นร่องตามแนวยาว หลักฐานนี้จะแสดงถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของหนองกางกับชุมชนบนที่สูงทางตอนบนของแม่น้ำแควใหญ่ คือที่แหล่งโบราณคดีถ้ำองบะที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งพบโลงศพไม้และกลองมโหระทึกแบบเฮกเกอร์กลุ่มที่หนึ่งเช่นกัน (Sørensen 1988)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

แหล่งโบราณคดีหนองกาง (ศูนย์วิจัยฯ) ตั้งอยู่ตำแหน่งพิกัด 47 570944 E 15 16037 N แผนที่ทหาร อำเภอจอมบึง ระวาง 4936 III ศูนย์วิจัยฯ อยู่ห่างจากตัวอำเภอจอมบึงไปทางทิศเหนือประมาณ ๑๕ กิโลเมตร บริเวณที่ขุดหลุมทดสอบคือบริเวณเดียวกับที่ชาวบ้านพบโบราณวัตถุเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ใกล้พุนหินคาด คืออยู่ด้านทิศตะวันออกของเขาขวางมาประมาณ ๘๐๐ เมตร

เขาขวางเป็นเขาหินปูนลูกเดี่ยวๆ วางตัวเป็นแนวยาวเหนือ - ใต้ มีถ้ำหลายถ้ำ ก่อนการสร้างศูนย์วิจัยฯ พื้นที่เป็นป่ารกทึบ มีสัตว์ป่าชุกชุม พุนหินคาดเคยเป็นที่พักค้างแรมของคนเดินทางในสมัยโบราณ ปัจจุบันพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ คือวัวและแพะของศูนย์วิจัยฯ พื้นที่รอบๆ ศูนย์วิจัยฯ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร เช่น ไร่อ้อยและมันสำปะหลัง

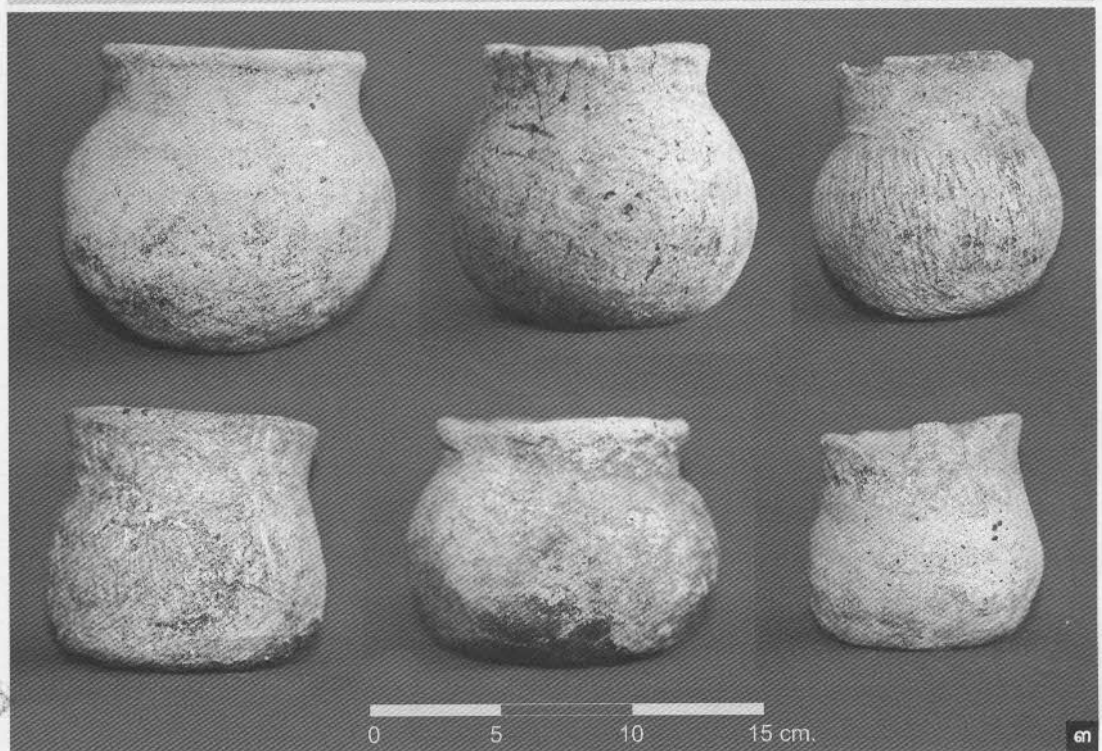
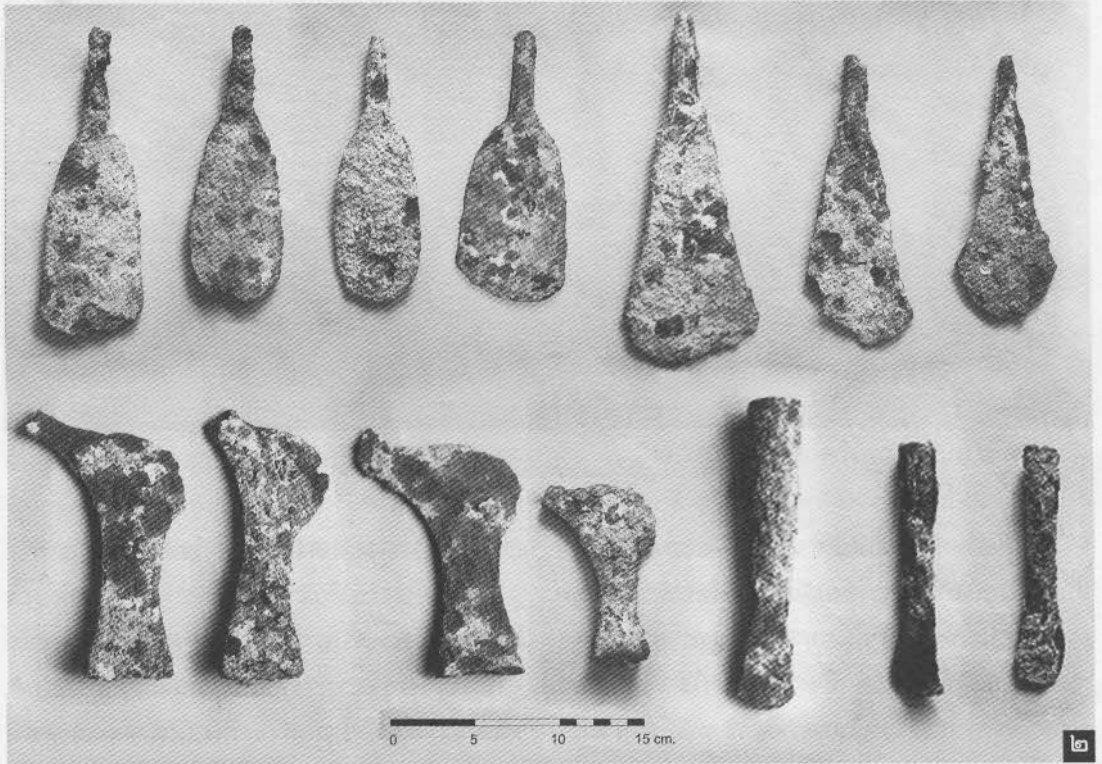
ลักษณะภูมิประเทศแถบจอมบึงจัดเป็นลานตระพักเดิม (Former terrace) ซึ่งเป็นที่ราบลอนคลื่นสลับเขาลูกโดด (Monadnocks) พื้นที่ลอนคลื่นคือพื้นที่ที่ไม่เรียบ มีเนินเตี้ยๆ สลับกับพื้นที่ราบ (ภาพที่ ๔) ที่ลอนคลื่นนั้นจะเห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะบริเวณเชิงเขา

เขาลูกโดดส่วนมากเป็นเขาหินปูน บางลูกเป็นเขาดิน ความสูงประมาณ ๑๕๐ - ๒๓๐ เมตร

เหนือระดับน้ำทะเล แม่น้ำสายหลักที่ใกล้ที่สุดคือ แม่น้ำแม่กลอง แต่อยู่ไกลออกไปหลายกิโลเมตร แหล่งน้ำที่สำคัญคือพุน้ำและบึง พุน้ำเคยมีน้ำไหล ทั้งปี และบึงขนาดใหญ่ที่เรียกว่า "จอมบึง" ซึ่งฤดูฝนในบางปีที่มีน้ำมาก น้ำเคยล้นบึงจนไหลท่วมพื้นที่โดยรอบ ปัจจุบันแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้น

มีน้ำน้อยมาก พุน้ำเหล่านี้นรวมทั้งพุน้ำดาดไม่ค่อยมีน้ำไหลออกมา อาจเกิดจากการเจาะบ่อน้ำบาดาล และมีการใช้น้ำมากขึ้น ทำให้น้ำใต้ดินมีปริมาณลดน้อยลง ส่วนจอมบึงแทบไม่มีน้ำขังอยู่เลย ปัจจุบันชาวบ้านใช้เป็นที่ทำนาและปลูกพืชไร่

ดินบริเวณที่ลอนคลื่นไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์

๒. เครื่องมือเหล็กจากแหล่งโบราณคดีหนองขวาง พบโดยชาวบ้าน

๓. ภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีหนองขวาง พบโดยชาวบ้าน

๔. ลักษณะภูมิประเทศของบริเวณที่พบหลุมฝังศพ

นัก อีกทั้งมีหน้าดินที่ตื้น และดินชั้นล่างลงไปเป็นดินลูกรัง ดังนั้นการเกษตรจึงต้องอาศัยน้ำบาดาลและปุ๋ยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านละแวกนั้นยังสามารถหาพืชผลบนเขาได้ เช่น เห็ดหน่อไม้ ลูกไม้และใบอ่อนของพืชบางชนิด เช่น ผักหวาน ผักปัง และใบเปาะ ทั้งยังมี “น้ำซับ” ซึ่งเป็นบริเวณที่มีน้ำซึมจากใต้ดิน ทำให้พื้นดินชุ่มชื้นเกือบตลอดเวลา พืชครั้งบกกิ่งน้ำเช่น ผักบุ้งและผักกระเฉดสามารถขึ้นได้

หลักฐานโบราณคดีจากการขุดหลุมทดสอบที่หนองกวาง

การขุดหลุมทดสอบทั้งสองครั้งพบหลุมฝังศพแบบฝังครั้งที่สอง พบชิ้นส่วนกระดูกและฟันมนุษย์ ฝังร่วมกับของอุทิศ เช่นภาชนะดินเผา เครื่องมือเหล็ก เครื่องประดับสำริด กำไลเปลือกหอยมือเสือ ลูกปัดแก้ว และลูกปัดหินอาเกต ตำแหน่งที่พบหลุมฝังศพทั้งสองครั้งนั้นอยู่ห่างกันไม่กี่เมตร คืออยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพุนหินาดมาเพียง ๓๐ - ๔๐ เมตร จากการสำรวจพื้นที่โดยรอบ พบตะกรันแร่เหล็กจำนวนหนึ่งบนพื้นดินพร้อมด้วยชิ้นส่วนเตาเผา ซึ่งด้านหนึ่งมีตะกรันเหล็กจับอยู่ หลักฐานนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้ในเรื่องโลหะกรรมของชุมชนที่นี่

การขุดหลุมทดสอบปี พ.ศ. ๒๕๔๖

ในหลุมทดสอบที่ ๒ ขนาด ๓ x ๓ เมตร พบหลักฐานการฝังศพระหว่างชั้นดินสมมติระดับที่ ๔ - ๘ หรือ ๔๐ - ๘๐ ซม. ต่ำจากพื้นดิน หลุมฝังศพนี้พบเป็นแนวตะวันออกเฉียงเหนือมาตะวันตกเฉียงใต้ระดับบนๆ พบเป็นกลุ่มภาชนะดินเผาเต็มใบ ส่วนใหญ่ว่างเป็นกลุ่ม กลุ่มละ ๔ - ๖ ใบ กลุ่มภาชนะเหล่านี้นพบอยู่รอบๆ หลุม พบทั้งหมด ๓๕ ใบ เมื่อลงไปถึงระดับที่ ๗ - ๘ พบชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์และฟัน ๖๐ - ๗๐ ชิ้น ซึ่งฟันพบกระดูกตัวกันอยู่สองจุด วัตถุฝังร่วมอื่นได้แก่ เครื่องมือเหล็ก ๙ ชิ้น แหวนสำริดอย่างน้อย ๖ วง กระพรวนสำริด ๙ ชิ้น แวดินเผา ๑ ชิ้น กำไลแก้ว ๑ ชิ้น ลูกปัดหินอาเกต ๓ ชิ้น และลูกปัดแก้วอีกเกือบสองร้อยชิ้น บางชิ้นผุกร่อนมาก ชั้นดินระดับที่ ๘ น่าจะเป็นระดับที่ลึกที่สุดของหลุมฝังศพ เพราะได้ระดับนั้นลงไปเป็นโคลนหินปูน

กระดูกและฟันมนุษย์ที่พบนั้น ผู้เชี่ยวชาญคือ Dr. Kate Robson Brown (Bristol University, UK) และคุณนันทมน ภูริพัฒน์พงศ์ มีความเห็นตรงกันว่าน่าจะถูกเผาก่อนที่จะถูกฝัง แต่ไม่พบร่องรอยการเผาในหลุมศพแต่อย่างใด ดังนั้น ศพหรือกระดูกน่าจะถูกเผาที่อื่น

กระดูกที่พบทั้งหมดเป็นชิ้นส่วนที่ไม่สมบูรณ์ พบ ๕ ส่วนด้วยกัน ได้แก่ กระโหลกศีรษะ (Cranial fragments) แขนขวาท่อนล่าง (Fragments of right ulna) ขาท่อนบนข้างขวาและซ้าย (Fragments of right and left femurs) ขาซ้ายท่อนล่างทั้งชิ้นนอก และชิ้นในซึ่งพบอยู่ติดกัน (Fragments of left tibia and fibula) ผู้ตายน่าจะอยู่ในวัยผู้ใหญ่ แต่อายุน่าจะยังไม่มาก สังเกตจากรอยต่อของกระดูกตรงส่วนสมอง (Sagittal suture) ยังเชื่อมกันไม่สนิทดี สาเหตุการเสียชีวิตไม่สามารถระบุได้ เนื่องจากสภาพผุร่อน และไม่พบชิ้นส่วนกระดูกใดๆ ที่สามารถบอกเพศได้

ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ในหลุมศพนั้น แม้ว่า จะถูกเผาแล้ว และพบเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ชิ้นส่วนกระดูกเหล่านั้นคล้ายกับถูกจัดวางเรียงให้อยู่ในตำแหน่งรูปร่างของคน หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาพที่ ๕) โดยที่ชิ้นส่วนกระดูกพบอยู่ใกล้กับผนังหลุมด้านทิศเหนือและใกล้กันนั้น เป็นกลุ่มฟันผู้ใหญ่ ถัดมาทางตะวันตกเฉียงใต้พบ ส่วนแขนและขา ซึ่งผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์แล้วว่าอยู่ในตำแหน่งซ้ายขวาอย่างถูกต้อง กลุ่มฟันผู้ใหญ่ นั้น พบร่วมกับแหวนสำริด ฟันบางซี่พบว่ามีการบดสีเขียว ซึ่งน่าจะเกิดจากการฝังร่วมกับสำริดที่ผุร่อนจน เกิดสนิมสีเขียวซึมเข้าไปในเคลือบฟัน ถัดมาทาง ตะวันออกเฉียงใต้ของกลุ่มฟันผู้ใหญ่พบกลุ่มฟันเด็ก ร่วมกับเครื่องมือเหล็กและลูกปัดแก้ว

ฟันที่พบในหลุมฝังศพเกือบ ๗๐ ซี่นั้น บาง ซี่แตกหักจนไม่สามารถวิเคราะห์ได้ ที่สามารถระบุ ได้ว่าเป็นฟันซี่ไหนมี ๕๖ ซี่ วิเคราะห์โดย Dr. Anita Sengupta (University of Bristol) และ ผศ.ดร. พญ. กนกนาฏ จินตกานนท์ ลงความเห็นว่าเป็น ฟันเหล่านั้นน่าจะมาจากอย่างน้อย ๓ คน คือผู้ใหญ่ ๑ คน และเด็ก ๒ คน ฟันที่พบน่าจะถูกเผาเช่นเดียวกับกระดูก ส่วนใหญ่สภาพไม่สมบูรณ์ รากฟันแตกหัก ฟันเด็กที่พบมีทั้งฟันแท้และฟันน้ำนม ส่วนมากเหลือเพียงเคลือบฟัน (Enamels) ไม่มีเนื้อฟัน (Dentine) และรากฟันเหลืออยู่ อาจสูญสลายไปจากการเผาหรือจากการฝังดิน หรือในกรณีฟันแท่นั้น การที่ไม่พบรากฟันอาจเป็นเพราะฟันชิ้นนั้นอยู่ใต้เหงือก คือรากฟันยังพัฒนาไม่เต็มที่ (Unerrupted teeth)

ฟันเด็กที่พบสามารถแยกได้เป็น ๒ ชุด โดย

ดูจากสภาพที่ต่างกัน ชุดหนึ่งมีคราบสีดำติดอยู่ แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าเกิดจากสาเหตุใด สภาพดินอาจจะมีส่วนทำให้เกิดคราบนั้น อีกชุดหนึ่งไม่พบคราบ ดังกล่าว ทั้งๆ ที่พบร่วมกันในหลุมฝังศพ จึงทำให้มีข้อสันนิษฐานว่าเด็กสองคนนี้อาจจะเสียชีวิตไม่พร้อมกัน คือคนหนึ่งอาจถูกฝังที่อื่นก่อนจะถูกนำมาฝังร่วมกันกับอีกคนในหลุมศพที่ขุดพบ เด็กสองคนนี้เสียชีวิตขณะอยู่ในวัยเยาว์ คืออายุประมาณ ๖ - ๑๐ ปี น่าสังเกตว่าในหลุมฝังศพแม้จะไม่พบชิ้นส่วนกระดูกของเด็กส่วนอื่นๆ เลย แต่ฟันเด็กที่พบ ๒ ชุดนั้น มีชุดหนึ่งที่พบเกือบครบทั้งปาก ซึ่งน่าจะมาจากการเก็บกระดูกอย่างถี่ถ้วนหลังจากการฌาปนกิจ

วัตถุประเภทของมีค่าและเครื่องประดับในหลุมฝังศพ คือลูกปัดและแหวนสำริดนั้นพบอยู่บริเวณใกล้ส่วนศีรษะ

เครื่องมือเหล็กส่วนมากพบบริเวณกลางหลุมศพ ชิ้นหนึ่งวางอยู่ระหว่างขาสองข้าง ซึ่งอาจมีความหมายหรือเป็นสัญลักษณ์บางอย่าง เครื่องมือเหล็กส่วนใหญ่เป็นรูปเสียม ซึ่งด้านโคนเป็นกันสำหรับหยั่งลงไปในดิน

ภาชนะดินเผาพบอยู่เป็นกลุ่มรอบหลุมศพที่น่าสนใจคือภาชนะในกลุ่มเดียวกันส่วนใหญ่มีขนาดและรูปทรงคล้ายกัน ภาชนะส่วนใหญ่เป็นรูปทรงก้นกลม ลำตัวป่อง คอคอด ปากผาย ตกแต่งผิวด้วยการขัดมัน บางใบมีลายเชือกทาบตรงส่วนก้น บางใบมีลายเชือกทาบตั้งแต่ไหล่มาถึงก้นและเส้นขีดรอบตรงไหล่ ภาชนะส่วนใหญ่มีขนาดใกล้เคียงกัน คือเส้นผ่าศูนย์กลางตรงลำตัวส่วนที่กว้างที่สุดอยู่ที่ ๑๑ - ๑๔ ซม. (ภาพที่ ๖) มีภาชนะใบใหญ่ ๔ ใบที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตรงส่วนกว้างสุดเกิน ๒๐ ซม. และมีรูปทรงขามก้นตื้น ๒ ใบ

ลูกปัดแก้วที่พบเป็นทรงกลม มีรูตรงกลางขนาด ๐.๒๕ - ๐.๖ ซม. มีทั้งแบบโปร่งแสงและทึบแสง พบหลายสี ได้แก่ สีเขียว สีฟ้า สีฟ้าอมเขียว สีแดงอิฐ สีดำ และมีอยู่ชิ้นหนึ่งที่เป็นสีน้ำตาลทอง ทรงทู่ ลูกปัดที่มีสีและรูปทรงแบบนี้พบบ่อยที่อุโมงค์ (พรชัย สุจิตต์ ๒๕๔๖) แต่ไม่ค่อยพบแถบจอมบึง

หลักฐานที่พบในหลุมฝังศพที่กล่าวมาข้างต้นเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมของมนุษย์ยุคโลหะที่หนองขวางได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม หลุมฝังศพนี้พบเป็นหลุมแรกและหลุมเดียว จึงต้องมีการ

ชุดหลุมทดสอบครั้งต่อมา ซึ่งข้อมูลเพิ่มเติมอาจสามารถนำมาเปรียบเทียบได้ว่าลักษณะการฝังศพและสิ่งของฝังร่วมต่าง ๆ ที่พบในหลุมที่แล้วนั้น มีรูปแบบที่เป็นประเพณีปฏิบัติ หรือเป็นตัวอย่างการฝังศพที่ไม่มีแบบแผนตายตัว

การขุดหลุมทดสอบปี พ.ศ. ๒๕๔๙

การขุดหลุมทดสอบครั้งที่สองทำในพื้นที่ใกล้เคียงกับการขุดครั้งแรก ครึ่งนี้พบหลุมฝังศพแบบฝังครั้งที่สองเช่นเดียวกัน การขุดหลุมทดสอบครั้งนี้เปิดหลุมหลายจุดด้านทิศใต้และทิศตะวันออกของพูหินดาด แต่ไม่พบหลักฐานสำคัญแต่อย่างใด นอกจากหลุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพูหินดาด ซึ่งเป็นบริเวณเดียวกับที่พบหลุมฝังศพจากการขุดครั้งแรก

หลุมศพที่พบครึ่งหลังนี้อยู่ถัดออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เพียง ๕ เมตรโดยประมาณ ประเภทวัตถุฝังร่วมนั้นคล้ายกับที่เคยพบมาแล้ว คือ ภาชนะดินเผา เครื่องประดับสำริด เครื่องมือเหล็ก และลูกปัดอาเกต และครึ่งนี้พบภาชนะสำริดด้วย

หลุมฝังศพที่พบครึ่งนี้อยู่ในระดับสมมติที่ ๒ - ๔ คือ ๒๐ - ๕๐ ซม. ต่ำจากพื้นดิน ซึ่งนับว่าอยู่ในระดับตื้นมาก จากระดับสมมติที่ ๓ เริ่มพบก้อนหินปูนเล็ก ๆ ปนกับดินลูกรัง เมื่อขุดลงไปอีกก็พบขีดหินปูนขนาดใหญ่ซึ่งมีเนินสูงต่ำไม่เท่ากัน และไม่น่าจะมีกิจกรรมมนุษย์ในระดับล่างลงไป ดินชั้นบนของหลุมฝังศพที่พบนี้อาจถูกรบกวนโดยการถูกไถปาดเพื่อไปถมส่วนอื่นที่มีระดับต่ำกว่า ด้วยลักษณะทางธรรมชาติของที่ลอนคลื่นที่พื้นดินไม่เรียบเสมอกันและจุดที่พบหลุมฝังศพนั้นเดิม น่าจะเป็นที่เนินที่สูงกว่าพื้นที่โดยรอบ และจากการไถปรับระดับพื้นที่นั้น เนินต่าง ๆ ถูกไถปาดและเหลือความหนาของชั้นดินน้อยลง

อย่างไรก็ตาม หลุมฝังศพในชั้นล่าง ๆ อาจถูกรบกวนบ้าง แต่ไม่น่าจะรุนแรงเท่าชั้นบน เพราะยังพบภาชนะเต็มใบและชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ที่พบกระดูกตัวอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน การพบหลุมฝังศพบนที่เนิน (เดิม) นั้นอาจเป็นการตั้งใจของคนสมัยนั้นที่จะเลือกฝังในที่ที่สังเกตเห็นและจดจำได้ง่าย

ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ที่พบในหลุม วิเคราะห์โดยคุณนันทมน ภูริพัฒน์พงศ์ ซึ่งให้ความเห็นว่า

กระดูกมีสภาพที่เปื่อยยุพังมากจากการฝัง แต่ไม่พบชิ้นใดที่ถูกเผาแต่งที่เคยพบจากหลุมฝังศพในการขุดค้นครั้งแรก ชิ้นส่วนกระดูกพบกระดูกตัวกันเป็นแนวยาว จากการสังเกตตำแหน่งที่พบ ชิ้นส่วนกระดูกเหล่านั้นคล้ายกับถูกวางเรียงให้เป็นรูปร่างคน จำนวนศพที่ฝังในหลุมนี้น่าจะมี ๒ - ๓ ศพ หรืออาจจะมากกว่านั้น แต่ที่ค่อนข้างชัดเจนคือสองศพซึ่งพบชิ้นส่วนกระดูกกระดูกตัวเป็นแนวยาวขนานกัน และหันศีรษะไปทิศเดียวกัน (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) คือหันไปทางพูหินดาด โดยที่ชิ้นส่วนกะโหลกและฟันพบอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและชิ้นส่วนขาพบอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ ศพหนึ่งนั้นพบชิ้นส่วนกะโหลกและฟันหลายซี่คล้ายกับถูกครอบไว้ในภาชนะสำริดซึ่งส่วนกันหายไป และอีกศพหนึ่งนั้นพบกระดูกขาว่างตามแนวยาวโดยที่ขาท่อนบน (Fragment of femur) ต่อด้วยขาท่อนล่าง (Fragments of tibia and fibula)

ลักษณะการวางกระดูกส่วนขาดังกล่าวนี้ และทิศทางการหันศีรษะของทั้งสองศพคล้ายกับหลุมศพที่พบในครั้งแรก หลุมศพนี้พบเครื่องประดับสำริดทั้งแหวนและกำไลหลายชิ้น ทั้งสองศพนี้เป็นไปได้ที่ถูกฝังในคราวเดียวกัน แต่อาจจะไม่ได้หมายความว่าเสียชีวิตพร้อมกัน

ในหลุมทดสอบเดียวกันนี้พบกลุ่มชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ถัดไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๑ เมตร ซึ่งอาจจะเป็นศพที่สาม (ภาพที่ ๗) พบกระดูกขาท่อนบน ๑ ชิ้น (Fragment of femur) และขาท่อนล่างซึ่งชิ้นนอกพบติดกับชิ้นใน ๒ คู่ (Fragments of tibias and fibulas) พบในลักษณะขนานกันสองข้างวางต่อจากขาท่อนบน และพบชิ้นส่วนกะโหลกชิ้นเล็ก (Cranial fragment) ในแนวเดียวกับกระดูกขาอยู่ห่างมาทางตะวันออกเฉียงใต้ แต่ไม่ชัดเจนว่าชิ้นกะโหลกนั้นจะเป็นของศพนี้ หรืออาจเป็นชิ้นส่วนที่กระเด็นจากสองศพที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม ดูจากการวางเรียงของกระดูกขาแล้ว ศพที่สามนี้อาจกล่าวได้ว่าหันศีรษะต่างจากอีกสองศพ คือหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

ศพนี้พบสิ่งของฝังร่วมคือลูกปัดหินอาเกต ชิ้นส่วนแหวนสำริด และภาชนะดินเผา ซึ่งพบเต็มใบเพียงหนึ่งใบ ส่วนที่เหลือเป็นชิ้นส่วนภาชนะจำนวนมาก ซึ่งอาจจะเกิดจากการถูกรบกวน ศพนี้

แม้จะอยู่ไม่ห่างจากสองศพแรก แต่เนื่องจากหันศีรษะคนละทิศกัน จึงไม่น่าจะถูกฝังพร้อมกับอีกสองศพ

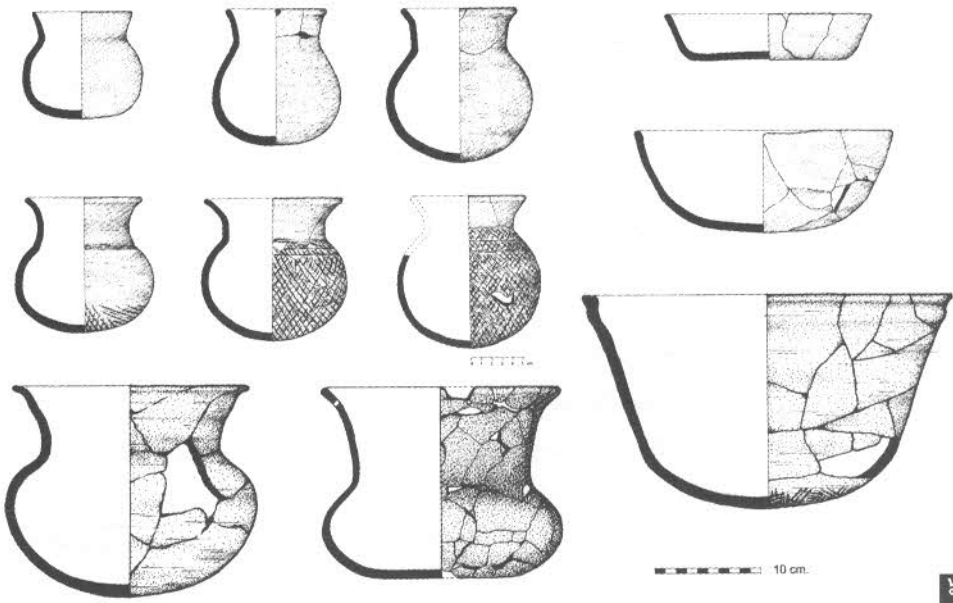
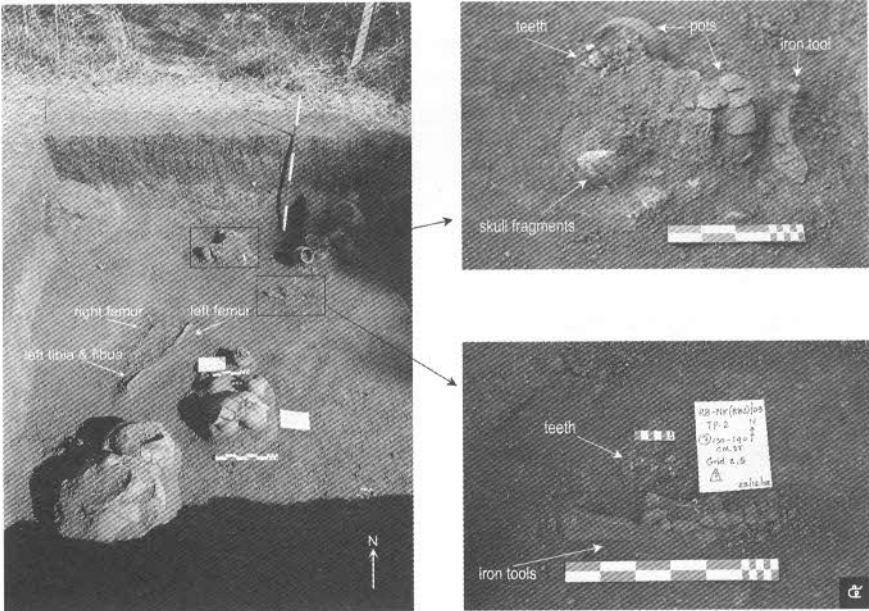
วัตถุฝังร่วมที่พบในหลุมฝังศพได้แก่ ภาชนะดินเผา ๗ ใบ ภาชนะสำริด ๑ ใบ เครื่องประดับสำริด ๑๐ ชิ้น เครื่องมือเหล็ก ๒ ชิ้น และลูกปัดอาเกตอีก ๕ ชิ้น โบราณวัตถุที่พบเหล่านี้คล้ายกับที่พบจากการขุดหลุมทดสอบครั้งก่อน

แม้ว่าจะยังไม่พบหลักฐานที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน แต่การอยู่ใกล้แหล่งน้ำและหลักฐานกิจกรรมมนุษย์ คือชิ้นส่วนเตาเผาและตะกรันแร่เหล็กบริเวณใกล้เคียงกันนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าแหล่งที่อยู่

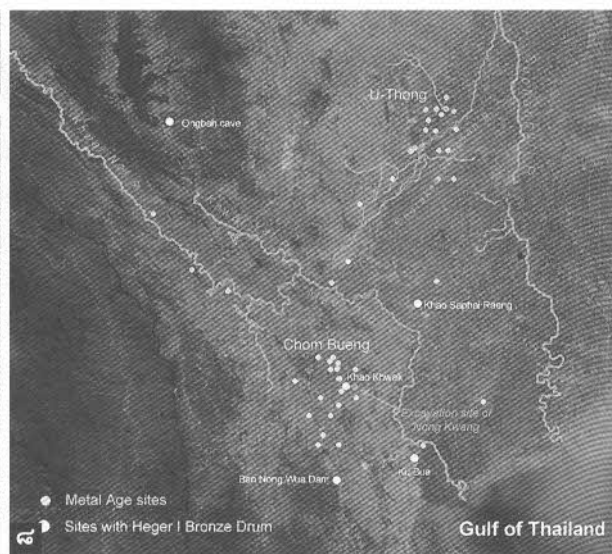
อาศัยน่าจะไม่ใช่ไกลจากที่ฝังศพเท่าไรนัก หลักฐานทั้งหมดนี้ทำให้เห็นภาพของวัฒนธรรมยุคโลหะของหนองกวางชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง

ประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง
ในภาคตะวันตกของไทย

ประเพณีการฝังศพครั้งที่สองนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ที่พบได้ทั่วไปในแหล่งโบราณคดีในจังหวัดราชบุรี โดยเฉพาะในอำเภอจอมบึง การพบหลุมศพแบบฝังครั้งที่สอง

๕. หลุมฝังศพครั้งที่สอง พบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖
๖. ภาชนะดินเผาจากหลุมศพที่พบจากการขุดหลุมทดสอบ พ.ศ. ๒๕๔๖

๗. หลุมฝังศพครั้งที่สอง พบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙

๘. ภาพถ่ายดาวเทียม (www.visibleearth.nasa.gov)

แสดงที่ตั้งแหล่งโบราณคดียุคโลหะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแหล่งโบราณคดีที่พบกลองมโหระทึก

บนพื้นราบที่หนองกวางนี้ทำให้เราทราบถึงธรรมเนียมปฏิบัติที่น่าสนใจที่ยังไม่เคยพบในแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่ใดมาก่อน คือการพยายามเรียงชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ที่ถูกฝังหรือเผามาก่อนให้มีโครงร่างตามลักษณะทางกายภาพของมนุษย์

หากเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ ในภาคกลางแล้ว กลุ่มจอมบึงนี้มีประเพณีการฝังศพหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายที่แตกต่างออกไป เพราะส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมการฝังศพแบบฝังทั้งร่าง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนในลุ่มแม่น้ำป่าสัก - ลพบุรี หรือแม้แต่ชุมชนใกล้เคียงในภาคตะวันตกด้วยกัน เช่นที่แหล่งโบราณคดีโคกพลับ และโคกพริกในอำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งอยู่ห่างจากจอมบึงมาทางทิศตะวันออก (ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ ๒๕๔๑; สด แดงเอียด ๒๕๒๑) และที่ห่างไปทางทิศเหนือของจอมบึง คือที่แหล่งโบราณคดีบ้านหนามแดง อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี (พจนก กาญจนจันทร์)

ประเพณีที่แตกต่างจากชุมชนข้างเคียงของจอมบึงนี้ เป็นไปได้หรือไม่ที่ว่าจอมบึงเป็นหนึ่งในหลากหลายกลุ่มวัฒนธรรมในภาคตะวันตก แล้วมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่จอมบึงนี้เป็นใคร มาจากไหน และมีความสัมพันธ์อย่างไรกับชุมชนเก่าก่อนและชุมชนข้างเคียง ?

การตั้งสมมติฐานในเรื่องชาติพันธุ์นั้นยังต้องการหลักฐานทางโบราณคดีอีกมาก ทั้งในเรื่องลำดับวัฒนธรรมของกลุ่มจอมบึงเอง และของภาค

ตะวันตก ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการขุดค้นเพิ่มเติมในแหล่งโบราณคดีอื่นๆ พร้อมกับศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การฝังศพครั้งที่สองพบในหลายภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งบนแผ่นดินใหญ่และตามหมู่เกาะต่างๆ (Bacus 2004; Metcalf 1981; Southworth 2004) ในประเทศไทย วัฒนธรรมฝังศพแบบครั้งที่สองพบในภาคอีสานตอนล่าง หรือในทุ่งกุลาร้องไห้ (สุกัญญา เบาเนิด ๒๕๔๖) ซึ่งเป็นการฝังในภาชนะดินเผาทรงไหใบใหญ่ (Jar burial) ภาชนะบรรจุกระดูกนั้น บางครั้งพบสองใบวางนอนในลักษณะส่วนปากหันประกบกันแบบ “แคบซูล”

น่าสังเกตว่าการฝังศพลักษณะนี้ไม่พบในพื้นที่ใดในภาคอีสาน

หลักฐานจากการขุดค้นที่แหล่งฝังศพบ้านเมืองบัวของกรมศิลปากรเผยให้เห็นลำดับขั้นวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการฝังศพแบบฝังทั้งร่าง และค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นการฝังครั้งที่สองในสมัยหลัง การเปลี่ยนแปลงประเพณีปฏิบัติเช่นนี้ ศรีศักร วลลิโกดม (๒๕๔๖) เชื่อว่าเป็นเพราะมีชนต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่ในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่จากพื้นที่ประเทศลาวและเวียดนาม โดยเคลื่อนย้ายข้ามช่องเขาและแม่น้ำโขงมา

ข้อสันนิษฐานนี้มีความเป็นไปได้มาก อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่าประเพณีการฝังไหบรรจุกระดูกในลาว คือที่ทุ่งไหหินในเชียงขวาง และใน

เวียดนามกลาง คือพวกวัฒนธรรมชาวนั้นฝังไห
ในแนวตั้ง ไม่ปรากฏการฝังในแนวนอน หรือใหญ่
แบบแคปซูลแต่อย่างใด

ความแตกต่างในเชิงปฏิบัติที่ตั้งข้อสังเกต
ข้างต้นนี้อาจอธิบายได้ว่า พิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน
ที่มาจากรากเหง้าเดียวกันอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง
ตามความเหมาะสมเมื่อต่างสถานที่และต่างกาล
เวลา ส่วนการที่ชุมชนโบราณที่หนองกวางจะมี
ความเกี่ยวข้องกับชุมชนอื่นๆ ที่มีประเพณีการฝัง
ศพในไหหรือไม่อย่างไรนั้น เป็นเรื่องที่ต้องศึกษา
ค้นคว้ากันต่อไป

แม้ว่าหลักฐานต่างๆ ในแคว้นวัฒนธรรมความ
เชื่อจะยังไม่ชัดเจนว่าชุมชนโบราณที่หนองกวาง
มีที่มาที่ไปอย่างไร เพราะหลักฐานที่ได้จากการขุด
หลุมทดสอบสองครั้งนี้พบชั้นวัฒนธรรมก่อน
ประวัติศาสตร์เพียงชั้นเดียว คือชั้นที่พบหลุมศพ
จึงไม่มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าการสืบทอดหรือ
เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ชุมชนยุคโลหะที่หนองกวาง
นี้มีได้้อย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีการติดต่อแลกเปลี่ยน
กับหลากหลายชุมชน เช่นเดียวกับชุมชน
อื่นๆ ในพื้นที่จอมบึง ซึ่งน่าจะมียุทธศาสตร์ทาง
เศรษฐกิจในระดับภูมิภาคเลยทีเดียว

บทบาทของชุมชน ก่อนประวัติศาสตร์ในจอมบึง กับเศรษฐกิจระดับภูมิภาค

ศักยภาพทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่สำคัญของ
ชุมชนโบราณที่จอมบึงคือทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแร่เหล็กและความรู้ด้านโลหกรรม

หลักฐานมากมายจำพวกตะกรันแร่เหล็ก
ชิ้นส่วนเตาเผา บ่งบอกว่าชุมชนที่จอมบึงสามารถ
ผลิตเครื่องมือเหล็กใช้ได้เอง ซึ่งเกือบจะเรียกได้ว่า
มีการผลิตในระดับอุตสาหกรรม อีกทั้งยังพบแหล่ง
แร่เฮมาไทต์ในท้องถิ่น คือที่เขาเขียว โดยพบอุโมงค์
ขนาดใหญ่ซึ่งเชื่อว่าการขุดเจาะเพื่อหาแร่ใน
สมัยโบราณ (กรมศิลปากร ๒๕๓๑; เย็นจิต สุข-
วาสนะ ๒๕๓๕)

เมื่อโลหะเหล็กเป็นที่รู้จักของผู้คนในสมัย
ก่อนประวัติศาสตร์ และกลายเป็นวัตถุที่เป็นที่
ต้องการและหายากในบางท้องถิ่น แต่สำหรับ

จอมบึงแล้ว เครื่องมือเหล็กเป็นโบราณวัตถุที่พบ
ได้ทั่วไปแทบจะทุกแหล่งโบราณคดี ต่างจากพื้นที่
อื่นที่มีการสำรวจในโครงการวิจัยนี้ คือแถบอำเภอ
อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่พบเครื่องมือเหล็กน้อย
กว่า (Kanjana-juntorn 2005)

อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเพียงข้อสังเกตเบื้องต้น
ข้อมูลอาจคลาดเคลื่อน เพราะแหล่งโบราณคดีแถบ
อุทองนั้นถูกรบกวนอย่างหนักจากการลักลอบขุด
หาของเก่า ซึ่งเหล็กอาจไม่ได้รับความสนใจมาก
เท่ากับวัตถุสวยงามอื่นๆ เช่น ลูกปัด หลักฐานโบ-
ราณคดีบ่งบอกว่าชุมชนยุคโลหะที่อุทองมีความรู้
เรื่องโลหกรรม เพราะพบหลักฐานการถลุงเหล็กอยู่
บ้าง (พรชัย สุจิตต์ ๒๕๒๙) แต่ไม่มากเท่าที่พบใน
เขตจอมบึง ทั้งนี้ยังไม่มีการศึกษาในเรื่องเทคโนโลยี
โลหกรรมในภาคตะวันตกในเชิงลึก ดังนั้นจึงยัง
เป็นคำถามต่อไปว่า ความรู้ใหม่นี้เข้ามาในภูมิภาค
นี้ได้อย่างไร และเป็นไปได้หรือไม่ที่ชุมชนโบราณที่
จอมบึงสร้างฐานเศรษฐกิจจากทรัพยากรท้องถิ่นคือ
แร่เหล็ก ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามา
ตั้งถิ่นฐานที่นั่น

เมื่อกล่าวถึงความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
แล้ว จอมบึงน่าจะมียุทธศาสตร์ทางการค้าที่สำคัญพอ
สมควร ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงกลองมโหระทึก
ต้องเชื่อว่าเป็นวัตถุนำเข้าที่ระดับผู้นำชุมชนเท่านั้น
จึงจะมีไว้ในครอบครอง เมื่อสังเกตจากตำแหน่งทาง
ภูมิศาสตร์ของแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในภาคตะวันตก
ที่พบกลองมโหระทึกแล้ว จะเห็นได้ว่าแหล่งโบราณคดี
เหล่านั้นตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มสองฟากแม่น้ำแม่กลอง
(ภาพที่ ๘) จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าแม่น้ำสายนี้เป็น
เส้นทางการค้าที่สำคัญอย่างยิ่ง แหล่งโบราณคดี
ในภาคตะวันตกที่พบกลองมโหระทึก ได้แก่ บ้าน
หนองวัวดำ คูบัว เขาสะพายแร้ง เขาขวาก และ
ถ้ำองบะ จากแหล่งโบราณคดีห้าแหล่งนี้พบกลอง
มโหระทึกแล้วทั้งสิ้น ๑๐ ใบ ถ้ำองบะเป็นแหล่งที่
พบกลองมากที่สุด คือ ๖ ใบ ส่วนแหล่งอื่นๆ พบ
แหล่งละ ๑ ใบ

ถ้ำองบะอยู่บนเทือกเขาที่เป็นแหล่งแร่ดีบุก
ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการหล่อสำริด การ
พบกลองมโหระทึกจำนวนหลายใบที่นั่นสะท้อนให้
เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบนที่สูง
บนเทือกเขาตะนาวศรีในภาคตะวันตกของไทย กับ
พวกวัฒนธรรมดองเชินที่เวียดนามเหนือ ซึ่งเป็น

กลุ่มคนที่รู้จักการหล่อโลหะด้วยเทคนิคขั้นสูง ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยว่าแร่ดีบุกนั้นเองที่เป็นที่ต้องการของพวกทองเขิน ส่วนชุมชนที่จอมบึงและชุมชนอื่นๆ บนลุ่มน้ำแม่กลองอาจมีบทบาทเป็นคนกลางซึ่งมีอำนาจในการควบคุมเส้นทางการค้าไปถึงแหล่งแร่ดีบุกบนเทือกเขาตะนาวศรี

แร่ดีบุกอาจจะเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจอีกตัวหนึ่ง นอกจากแร่เหล็ก ให้เกิดการพัฒนากองสัณฐานของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ในภาคตะวันตกข้อได้เปรียบด้านทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายประกอบกับภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่ม มีศักยภาพ

ในการขยายพื้นที่ทางการเกษตร รวมถึงเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่กว้างไกลและมีทางออกสู่ทะเลนี้เอง ที่อาจทำให้ภาคตะวันตกอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบทางเศรษฐกิจในยุคที่การค้ากับแดนไกลกำลังเฟื่องฟู ทำให้เกิดการพัฒนากองเศรษฐกิจกลายเป็นศูนย์กลางการค้า และการซึมซับวัฒนธรรม โดยเฉพาะจากอินเดีย ซึ่งมีระบบโครงสร้างทางสังคมที่มีแบบแผน

ทำให้ชุมชนในภาคตะวันตกนี้มีพัฒนาการจนกลายเป็นสังคมเมืองขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๖ - ๗ คือสมัยทวารวดี เป็นต้นมา

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์หนองขวาง ผอ.เสนอ วงกลม (พ.ศ. ๒๕๔๖) ผอ.สมควร ทองปราง (พ.ศ. ๒๕๔๙) และ นสพ.นพดล มีมาก ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ ภาคตะวันตก ตลอดจนเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัย ทั้งสองแห่งที่ให้ความสนใจงานโบราณคดี และให้ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีตลอดการทำงาน ขอคุณ สพญ.ดวงใจ กาญจนจันทร์ ที่ดูแลเรื่องอาหาร ที่พัก และเป็นกำลังใจให้กับพวกเราโดยตลอด งานวิจัยนี้ได้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์กระดูกมนุษย์คือ Dr. Kate Robson Brown (Bristol University, UK) และคุณนัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์พันธุกรรม คือ Dr. Anita Sengupta (University of Bristol) รวมทั้ง ผศ.ดร.พญ.กนกนาฏ จินตกานนท์ งานชุดสองครั้งนี้มีกำลังสำคัญ คือนักโบราณคดี นายวีระศักดิ์ แคล้วคำพุด และนายพิทักษ์ สุขพัฒนามงคล ที่ทำงานอย่างเต็มที่และละเอียดรอบคอบ และที่ขาดไม่ได้คือทีมงานชุดทุกคนที่ทำงานกันอย่างแข็งขัน

บรรณานุกรม

- พรชัย สุจิตต์ ๒๕๒๙ รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ตำบลจรเข้มสามพัน อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. ๒๕๔๖ ลูกบัตินอดีต - ปัจจุบัน. เมืองโบราณ: กรุงเทพฯ.
- ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ. ๒๕๔๑. "โครงการขุด ลูกบัตินี่ ฯลฯ ที่โคกพริก". เมืองโบราณ ๒๔ (๓): ๑๓๔ - ๑๓๖.
- เย็นจิต สุवासนะ. ๒๕๓๕. "ผลวิเคราะห์เครื่องมือเหล็กจากราขบุรีโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์". เมืองโบราณ ๑๘ (๒): ๑๔๗ - ๑๕๔.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๔๖. "วัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้". เมืองโบราณ ๒๙ (๒): ๑๒ - ๒๒.
- กรมศิลปากร. ๒๕๓๑. แหล่งโบราณคดีในประเทศไทย เล่ม ๑. กรมศิลปากร: กองโบราณคดี.
- สุกัญญา เบาเน็ด. ๒๕๔๖. "พิธีกรรมการฝังศพ ของวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้". เมืองโบราณ ๒๙ (๒): ๓๗ - ๔๕.
- สด แดงเอียด. ๒๕๒๑. "โคกพลับ: แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์". เมืองโบราณ ๔ (๔): ๑๗ - ๒๕.

- Bacus, Elisabeth E. 2004. The Archaeology of the Philippine Archipelago. Ian Glover, I.C. and Bellwood, R. eds. *Southeast Asia from Prehistory to History*, pp. 257 - 281.
- Higham, Charles. 1989. *The Archaeology of Mainland Southeast Asia from 10,000 B.C. to the Fall of Angkor*. Cambridge University Press: Cambridge, New York and Others.
- Kanjanajuntorn, Podjanok. 2005. *Developing Social Complexity of Metal Age West - Central Thailand*. PhD Thesis, Bristol University.
- Metcalfe, Peter. 1981. Meaning and Materialism: The Ritual Economy of Death. *Man* 16 (4): 563 - 578.
- Sørensen, Per. 1988. The Kettledrums from Ongbah Cave, Kanchanaburi Province. In Sørensen, P. ed. *Archaeological Excavations in Thailand: Surface Finds and Minor Excavations*, pp. 95 - 156. Scandinavian Institute of Asian Studies Occasional Paper No. 1, Copenhagen.
- Southworth, William A. 2004. The Coastal States of Champa. In Glover, I.C. and Bellwood, R. eds. *Southeast Asia from Prehistory to History*, pp. 209 - 233.

Secondary Burials in West - Central Thailand: the Recent Excavation at Nong Kwang, Ratchaburi Province

Podjanok Kanjanajuntorn

Archaeology and Anthropology Department, University of Bristol, UK

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

Nong Kwang is one of several secondary burial sites in Late Metal Age Ratchaburi province. The site is situating in the area of former terrace with undulating ground features with several limestone hills scattered around the landscape. Archaeological evidence was often found in cave sites and on lime - stone hill foots where human bones and grave goods have been discovered. Secondary burials were common in prehistoric Ratchaburi, especially around the Chom Bung District. This burial practice is that the corpse had been buried or cremated before they were re - buried again with offerings. This mortuary culture has been reported from various regions in Southeast Asia, including Central Vietnam, Northern Highlands of Laos and Thung Kula Ronghai in Northeast Thailand. However the social relationship among those prehistoric communities and their population movements is yet to be explored.

The test excavations at the Nong Kwang site in 2003 and 2006 have yielded significant information for the better understanding of the socio - economics of prehistoric Chom Bung and the practice of their burial culture. Secondary burials were unearthed during the test excavations that graves of disarticulated human remains were discovered along with various types of artifacts, such as pots, iron tools, beads and bronze ornaments. The most interesting feature of those burials was that some of the human bones, despite fragmented and some cremated, were found in the position as though they were deliberately arranged to imitate human anatomy.

The results of field survey and excavations in Chom Bung have yielded archaeological evidence which indicates that the prehistoric communities in this area might have had some significance in the socio - economic of Metal Age West - Central Thailand. Some rare prestige goods such as a Dong Son bronze drum was found in one of the caves on Khao Kwak, a limestone hill situated to the west of the Nong Kwang burial site. Moreover technology of iron making appeared to be common around Chom Bung as evidence of mining and smelting of an industrial level have been found at various sites. Iron must have been very valuable and on high demand during the late Metal Age in Southeast Asia but not very region has such resource. However prehistoric Chom Bung appeared to have the potential in this because the iron ore was available nearby and the smelting technique was known to the local people. It can be suggested that Chom Bung must have played a significant part in the economy of Metal Age West - Central Thailand not only with their iron commodity but also with controlling of the trade route to the upper Me Klong Valley where tin ore was available and highly demanded, especially by the sophisticated bronze makers from the Dong Son Culture in Northern Vietnam.

Another point is that characteristics of some cultural materials from Chom Bung appeared to be different to the rest of Central Thailand. However it is probably too early to suggest a new comer in Late Prehistoric West - Central Thailand. Further investigation in the field will shed more light to this matter.